

Razstave

Špital – hiša na robu družbe. Razstava Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enote v Škofji Loki in Občine Škofja Loka. Mala dvorana Sokolskega doma, Škofja Loka, Mestni trg 16–17, 28. september–22. oktober 2010

V okviru Dnevov evropske kulturne dediščine 2010 so v Mali dvorani Sokolskega doma v Škofji Loki zadnji torek v septembru odprli zanimivo razstavo, ki je nastala kot skupni projekt Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enote v Škofji Loki, in Občine Škofja Loka. Temi letošnjih Dnevov so dale pečat trenutne družbene in gospodarske razmere, saj je bilo geslo Dediščina in pomanjkanje. Prav zato so se avtorji projekta odločili za predstavitev škofjeloškega špitala, institucije s 400-letno tradicijo, katere poslanstvo je bilo ves čas tesno povezano s pomanjkanjem. Avtorici razstave, Judita Šega in Elizabeta Eržen Podlipnik, sta na desetih razstavnih panojih in v spremnem katalogu¹ osvetlili tako imenovano hišo na robu družbe iz različnih zornih kotov, vsak razstavni pano pa predstavlja zaključeno tematsko celoto.

Prvi pano nas poučuje o nastanku in razvoju špitala. Tako lahko zremo, da sta že leta 1547 radovljiški župnik Nikolaj Škofič (po rodu iz Škofje Loke) in njegova mati Marjeta svojo hišo pod nunskim samostanom namenila za oskrbo najubožnejših. Prejšnja hiralnica, ki jo viri iz srede 16. stoletja locirajo na območje Ošterfelda, je bila s tem precej razbremenjena. Najverjetneje pa je bila zaradi mladostnih grehov razbremenjena tudi Škofičeva duša, saj je bil to čas protestantizma in precej posvetnega življenja nekaterih duhovnikov.

Ker je bilo vedno več pomoči potrebnih, je stavba v današnji Blaževi ulici kmalu postala pretesna. Najverjetneje že konec 16. stoletja se je špital preselil na Ločanom še danes znano lokacijo na Spodnjem trgu. Po hudem požaru konec 17. stoletja si stavba dolgo ni opomogla, ko pa so jo s pomočjo starološkega župnika Andreja Hudačuta in drugih dobrotnikov obnovili, je imela v nadstropju enajst sobic, v pritličju pa dva večja prostora. Obnovili so tudi špitalsko cerkev. Še danes se dviga nad stavbami Spodnjega trga.

Do prve svetovne vojne je bilo vzdrževanje špitala odvisno predvsem od volil in podpore meščanov, potem pa od občinskih dotacij. Kljub premoženju v denarju, desetini in zemljiščih, ki so jih ustanovi zapuščali razni dobrotniki, je tudi usoda hiše na robu družbe postala podobna usodi njenih oskrbovancev –

počasi je hiralala. Stroški za vzdrževanje, hrano in slabo gospodarjenje so jo v času vladavine Jožefa II. (1780–1790) pripeljali celo do začasnega zaprtja. Medtem so na deželni ravni že iskali nove rešitve. Na razstavi je predstavljen načrt deželne hiralnice za 100 oskrbovancev, ki naj bi stala na mestu današnjega špitala. Ni znano, zakaj je niso postavili, ubožnica je ostala v mestni lasti. O delni obnovi so se dogovarjali tudi na začetku 20. stoletja, ob tej priložnosti pa je nastal načrt domačega stavbnega mojstra Angela Molinara, vendar tudi ta ni bil uresničen. Prenovljeno podobo je notranjščina špitala začela dobivati šele s prihodom šolskih sester po letu 1924.

Ves čas obstoja loškega gospostva je ubožnico upravljalo mesto in ne gospostvo. Konec 18. stoletja je nadzor nad ubožci prevzel t. i. župnijski ubožni inštitut pod vodstvom loškega župnika in ob pomoči ubožnega očeta ter računovodje ubožnega fonda, loški oskrbnik pa si je izbral le vpogled v špitalske obračune. Konec 19. stoletja je upravo nad ubožnico prevzela občina Škofja Loka oziroma njen ubožni odsek; sestavljali so ga načelnik, njegov namestnik, zapisnikar in dva odbornika. Delo je bilo častno, zato so ga opravljali razni loški meščani. Njihova naloga je bila spremljati razmere v ubožnici, predlagati popravila in nakupe, obravnavali pa so tudi prošnje za sprejem in dodelitev solidarnostnih podpor. Do konca prve svetovne vojne je imel tudi loški špital tako kot vsi drugi svojega špitalskega mojstra, da je skrbel za stavbo in red v njej. Funkcija je bila častna in jo je navadno opravljal kateri izmed zmožnejših oskrbovancev. Nadzornemu odboru je poročal o nepravilnostih, ta pa je o tem obvestil župana in občinski odbor.

Najbolj v srce segajoči so zadnji panoji, ki govorijo o življenju v ubožnici in prinašajo zgodbe posameznikov. Do prihoda kaplana Filipa Terčelja v Loko med prvo svetovno vojno so bili ubožci bolj ali manj prepuščeni sami sebi. Kaplan je za pomoč prosil nekaj deklet, da so čistile hišo, umivale njene prebivalce in prale posteljnino. Od leta 1917 so bile povezane v društvo Dobrodelnost. Skupaj z nekaj redovnicami in škofjeloško občino so skrbele za prebivalce špitala. Leta 1923 so skrb prepustili šolskim sestram, te pa so v Loko poslale tri redovnice. Plačevala jih je občina. Sestavile so nov hišni red, ki je sprva doživel hudo neodobranje med nereda in samovolje vajenimi stanovalci. Vendar so se z njihovim prihodom začele tudi številne izboljšave, med drugim tudi prvič doma zagotovljena topla prehrana. Šolske sestre so uvedle tudi obdarovanja ob Miklavžu in božiču, tega so se oskrbovanci prav po otroško veselili.

¹ Šega, Judita: *Špital, hiša na robu družbe*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv; Škofja Loka: Občina, 2010.

Ob odprtju razstave Špital – hiša na robu družbe 28. septembra 2010 v Sokolskem domu v Škofji Loki. Z leve proti desni: Elizabeta Eržen Podlipnik, dr. France Štukl, Judita Šega, župan Igor Draksler in Mateja Hafner Dolenc. (foto: Tina Arb)

Predstavitve hiše na robu mesta končujejo štiri zgodbe ubožcev, ki so svoje življenje sklenili v špitalu. Zraven je slika sv. Elizabete, zavetnice ubožnih, z glavnega oltarja špitalske cerkve; njena podoba nas med ogledom razstave ves čas spremlja in opominja.

Razstava je bogato podprta z arhivskim gradivom, večina ga je v lasti Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enote v Škofji Loki. Predstavljeno je tudi gradivo Arhiva Republike Slovenije, muzejskih zbirk Loškega muzeja, Župnijskega arhiva Škofja Loka, bogato pa ga nadgrajuje fotografski material priznanih loških fotografov Jane Jocič, Janeza Missona, Toneta Mlakarja, Petra Pippa in Bojana Rihtaršiča.

Odprtje razstave je s svojimi slikovitimi in hudo-mušnimi besedami uvedel dr. France Štukl, nekdanji dolgoletni vodja Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enote v Škofji Loki, ki je poudaril, da je imel špital vseh 400 let isto nalogo in jo je tudi izpolnjeval, uradno pa je razstavo odprl župan občine Škofja Loka Igor Draksler.

Helena Janežič

Prva istrska pokrajinska razstava – 100 let

Projekt Prva istrska pokrajinska razstava v Kopru – 100 let zaznamuje pomembno obletnico, tj. stoto obletnico prve razstave, ki je imela namen v okviru

avstro-ogrske monarhije predstaviti širši javnosti umetnostno bogastvo Istre ter vse nove dosežke človeške ustvarjalnosti v tem prostoru.

V Kopru so 1. maja 1910 slovesno odprli vsestransko razstavo, ki je po vzoru svetovnih razstav predstavljala prepleten kulturnozgodovinski in gospodarski razvoj Istre od prazgodovine do 20. stoletja. Razdeljena je bila v sedem sekcij: Kmetijstvo, Industrija, Pomorstvo (z akvarijem), Šolstvo, Umetnost – znanost – literatura, Kopalniške ustanove – zdravilišča – športna letovišča, samostojne korporacije in zdravstvene ustanove.

Ob stoti obletnici razstave, ki je sicer zbudila veliko zanimanje za istrsko kulturno dediščino in umetnostne zaklade, je Humanistično društvo Histria iz Kopra promoviralo projekt »Prva istrska pokrajinska razstava – 100 let«. V okviru tega sta nastala fotografska razstava in priložnostni štirijezni katalog. Člani avtorske skupine, ki je razstavo pripravila, so Dean Krmac, Deborah Rogoznica in Matej Župančič. Razstavo je oblikoval Leon Bevk, postavitve pa Mario Steffè in Brigitta Mader. Brigitta Mader in Salvator Žitko, ki sta bila skupaj s Tajano Ujčić tudi strokovna sodelavca projekta, sta avtorja teksta, ki opisuje historični kontekst nastanka razstave, potek ter odmeve, ki jih je razstava imela v gospodarskem in družbenem razvoju Kopra in Istre v 20. stoletju.

Ob zgodovinskem uvodu katalog predstavlja 57 fotografskih posnetkov, ki plastično dokumentirajo razstavo in njen koncept predstavitve zgodovinske in